

ชุดกิจกรรมที่ 1

เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์

นางปิ่นหทัย พงษ์ประพันธ์

รายวิชาประวัติศาสตร์ 5 ส23102 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัยสมบูรณ์กุลกันยา

อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 16

คำนำ

ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ชุดนี้ เป็นชุดกิจกรรมที่ 1 เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นชุดกิจกรรมที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบในการจัดการเรียนรู้ รายวิชาประวัติศาสตร์ 5 ส23102 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ซึ่งในการจัดทำชุดกิจกรรมการเรียนรู้ในครั้งนี้ผู้จัดทำได้วิเคราะห์หลักสูตร มาตรฐาน การเรียนรู้ ตัวชี้วัด สาระการเรียนรู้แกนกลาง โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการเรียนรู้ตามธรรมชาติของวิชาสังคมศึกษา ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ได้ฝึกปฏิบัติกิจกรรม อันก่อให้เกิดความรู้และทักษะ ที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

สาระสำคัญในชุดกิจกรรมที่ 1 เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ 3 ชุดนี้ ประกอบด้วย คำชี้แจงเกี่ยวกับชุดกิจกรรม แผนผังขั้นตอนการใช้ชุดกิจกรรม คำชี้แจงการใช้ชุดกิจกรรมสำหรับครูและนักเรียน แบบทดสอบประเมินตนเองก่อนเรียน ใบความรู้ ใบกิจกรรมและใบเฉลยกิจกรรม แบบทดสอบประเมินตนเองหลังเรียน

ผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ชุดกิจกรรมที่ 1 เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ ชุดนี้ จะเป็นประโยชน์สำหรับนักเรียน ครูผู้สอนและผู้สนใจทั่วไป ที่จะนำไปใช้ในการศึกษาและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร

ปิ่นททัย พงษ์ประพันธ์

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ.....	ก
สารบัญ	ข
สารบัญภาพ	ค
คำชี้แจงเกี่ยวกับชุดกิจกรรม	1
แผนผังขั้นตอนการใช้ชุดกิจกรรม	2
คำชี้แจงการใช้ชุดกิจกรรมสำหรับครู	3
คำชี้แจงใช้ชุดกิจกรรมสำหรับนักเรียน	4
สาระสำคัญ	5
มาตรฐานการเรียนรู้	5
ตัวชี้วัด	5
จุดประสงค์การเรียนรู้	5
แบบทดสอบประเมินตนเองก่อนเรียน	6
เฉลยแบบทดสอบประเมินตนเองก่อนเรียน	9
ใบความรู้ที่ 1 เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์	10
ใบความรู้ที่ 2 เรื่อง หลักฐานทางประวัติศาสตร์.....	12
ใบความรู้ที่ 3 เรื่อง ตัวอย่างการวิเคราะห์เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์.....	17
ใบความรู้ที่ 4 เรื่อง ตัวอย่างการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ศึกษาเรื่องราวตนเอง.....	19
ใบกิจกรรมที่ 1 เรื่อง ขั้นตอนของวิธีการทางประวัติศาสตร์	21
เฉลยใบกิจกรรมที่ 1 เรื่อง ขั้นตอนของวิธีการทางประวัติศาสตร์	22
ใบกิจกรรมที่ 2 เรื่อง หลักฐานทางประวัติศาสตร์	23
เฉลยใบกิจกรรมที่ 2 เรื่อง หลักฐานทางประวัติศาสตร์	24
ใบกิจกรรมที่ เรื่อง ศึกษานามสกุลตามวิธีการทางประวัติศาสตร์	25
เฉลยใบกิจกรรมที่ 3 เรื่อง ศึกษานามสกุลตามวิธีการทางประวัติศาสตร์.....	26
แบบทดสอบประเมินตนเองหลังเรียน	27
เฉลยแบบทดสอบประเมินตนเองหลังเรียน	30
บรรณานุกรม	31

สารบัญภาพ

เรื่อง	หน้า
ภาพ 1 วัดศรีสวาย	12
ภาพ 2 พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช	13
ภาพ 3 อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย.....	13
ภาพ 4 จารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	13
ภาพ 5 พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 5 พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ- กรมพระยาดำรงราชานุภาพ	14
ภาพ 6 วัดช้างล้อมอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย	15
ภาพ 7 พระที่นั่งวิมานเมฆ.....	15
ภาพ 8 เครื่องปั้นดินเผาชุดพบที่บ้านเชียง	15
ภาพ 9 พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับจักรพรรดินิโคลัสที่ 2 แห่งรัสเซียเมื่อคราวเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก พ.ศ. 2440.....	16

คำชี้แจงเกี่ยวกับชุดกิจกรรม

1. ชุดกิจกรรมชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อเสนอเนื้อหาสาระประกอบการเรียน วิชาประวัติศาสตร์ 5 ส23102 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ประกอบด้วยชุดกิจกรรมทั้งหมด จำนวน 6 ชุด ดังนี้

ชุดกิจกรรมที่ 1 เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์

ชุดกิจกรรมที่ 2 เรื่อง สร้างชาติสร้างเมืองรู้เรื่องการปกครอง

ชุดกิจกรรมที่ 3 เรื่อง ปรางค์ทองสังคม

ชุดกิจกรรมที่ 4 เรื่อง อุดมเศรษฐกิจ

ชุดกิจกรรมที่ 5 เรื่อง สัมพันธไมตรีการค้าต่างประเทศ

ชุดกิจกรรมที่ 6 เรื่อง อาณาเขตเจริญมั่นคง

2. ชุดกิจกรรมชุดนี้ ประกอบด้วย

2.1 คำชี้แจงเกี่ยวกับชุดกิจกรรม

2.2 แผนผังขั้นตอนการใช้ชุดกิจกรรม

2.3 คำชี้แจงการใช้ชุดกิจกรรมสำหรับครู

2.4 คำชี้แจงการใช้ชุดกิจกรรมสำหรับนักเรียน

2.5 แบบทดสอบประเมินตนเองก่อนเรียน

2.6 ใบความรู้

2.7 ใบกิจกรรมและใบเฉลยกิจกรรม

2.8 แบบทดสอบประเมินตนเองหลังเรียน

3. ผู้ใช้ชุดกิจกรรมชุดนี้ ควรศึกษาคำชี้แจงในการใช้ชุดกิจกรรมให้เข้าใจก่อนนำไปใช้

แผนผังขั้นตอนการใช้ชุดกิจกรรม

คำชี้แจงการใช้ชุดกิจกรรมสำหรับครู

ชุดกิจกรรมที่ 1 เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ รายวิชาประวัติศาสตร์ 5 ส23102 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก่อนการนำชุดกิจกรรมชุดนี้ไปใช้ครูควรเตรียมความพร้อมและปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. ครูควรศึกษาและทำความเข้าใจวิธีการใช้ชุดกิจกรรมแล้วปฏิบัติตามขั้นตอนในการใช้ชุดกิจกรรมให้ถูกต้อง ตามลำดับขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม การใช้สื่อและอุปกรณ์ รวมถึงวิธีวัดและประเมินผลให้ชัดเจน
2. ศึกษาแผนการจัดการเรียนรู้ และปฏิบัติกิจกรรมตามแผนการจัดการเรียนรู้ให้ครบทุกขั้นตอน
3. เตรียมสื่ออุปกรณ์ให้พร้อมและครบตามจำนวนนักเรียนในชั้นเรียน
4. ก่อนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ครูควรชี้แจงให้นักเรียนเข้าใจบทบาทของตนเองแนะนำขั้นตอนการใช้ชุดกิจกรรม แนวปฏิบัติในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้
5. ขณะที่นักเรียนทำกิจกรรม ครูคอยให้ความช่วยเหลือ แนะนำ กระตุ้นให้นักเรียนทำกิจกรรมอย่างกระตือรือร้นและตอบข้อสงสัยต่าง ๆ พร้อมทั้งสังเกตและประเมินพฤติกรรมการทำงานของนักเรียน
6. เมื่อนักเรียนปฏิบัติกิจกรรมครบถ้วน ให้นักเรียนทำแบบทดสอบประเมินตนเองหลังเรียน แล้วนำผลการทดสอบประเมินตนเองหลังเรียนแจ้งให้นักเรียนทราบความก้าวหน้าทางการเรียน
7. การวัดและประเมินผล ประเมินจากแบบทดสอบประเมินตนเองหลังเรียน สังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติงานกลุ่ม ประเมินผลจากการปฏิบัติ
8. ถ้านักเรียนศึกษา ชุดกิจกรรมแล้ว ไม่เข้าใจ ครูควรแนะนำเพิ่มเติม อาจให้นักเรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมทั้งในและนอกเวลาเรียนจะทำให้นักเรียนมีทักษะและมีความรู้ ความเข้าใจมากยิ่งขึ้น
9. เมื่อสิ้นสุดการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ ครูให้นักเรียนตรวจสอบและเก็บชุดกิจกรรม วัสดุสิ่งของ อุปกรณ์ให้เรียบร้อยเพื่อความสะดวกในการใช้ครั้งต่อไป

คำชี้แจงการใช้ชุดกิจกรรมสำหรับนักเรียน

ชุดกิจกรรมที่ 1 เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ รายวิชาประวัติศาสตร์ 5 ส23102 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ให้นักเรียนปฏิบัติตาม ขั้นตอนด้วยความซื่อสัตย์และตั้งใจ ดังนี้

1. ชุดกิจกรรมที่ 1 เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ รายวิชาประวัติศาสตร์ 5 ส23102 ใช้เวลา 2 ชั่วโมง
2. อ่านคำชี้แจงการใช้ชุดกิจกรรมสำหรับนักเรียนให้เข้าใจ
3. ทำแบบทดสอบประเมินตนเองก่อนเรียนจำนวน 10 ข้อ โดยใช้เวลา 10 นาที เพื่อประเมินความรู้เดิมของนักเรียน
4. ศึกษาขอบข่ายเนื้อหาสาระสำคัญ มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดและจุดประสงค์การเรียนรู้
5. ศึกษาชุดกิจกรรมจากใบความรู้ที่ครูเตรียมไว้ด้วยความตั้งใจ
6. เมื่อศึกษาใบความรู้เสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้นักเรียนทำใบกิจกรรม หากนักเรียนไม่เข้าใจ ให้นักเรียนศึกษาใบความรู้อีกครั้ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น
7. ทำแบบทดสอบประเมินตนเองหลังเรียน เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าในการเรียนของนักเรียน ถ้าได้คะแนนไม่ถึงร้อยละ 80 ให้กลับไปทบทวนความรู้ในชุดกิจกรรมอีกครั้ง จนกว่าจะทำได้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80
8. การเรียนจากชุดกิจกรรมจะช่วยให้ นักเรียนประสบความสำเร็จได้ต้องมีความซื่อสัตย์ มีวินัย และความรับผิดชอบในตนเอง

ชุดกิจกรรมที่ 1

เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์

สาระสำคัญ

วิธีการทางประวัติศาสตร์เป็นกระบวนการในการแสวงหาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเกิดจากการค้นคว้าจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เพื่ออธิบายและวิเคราะห์เหตุการณ์ ประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีระบบ

มาตรฐานการเรียนรู้

ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถ ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ

ตัวชี้วัด

1. วิเคราะห์เรื่องราวเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้อย่างมีเหตุผล ตามวิธีการทางประวัติศาสตร์
2. ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาเรื่องราวต่างๆ ที่น่าสนใจ

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. อธิบายขั้นตอนวิธีการทางประวัติศาสตร์ได้
2. ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์วิเคราะห์เหตุการณ์สำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ได้
3. ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่นของตนเองได้

แบบทดสอบประเมินตนเองก่อนเรียน

เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์

- จุดประสงค์** เพื่อประเมินความรู้เดิมเกี่ยวกับเรื่องวิธีการทางประวัติศาสตร์
- คำชี้แจง**
1. ข้อสอบเป็นแบบปรนัย จำนวน 10 ข้อ ใช้เวลาทำ 10 นาที
 2. ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว แล้วทำเครื่องหมายกากบาท (x) ลงในกระดาษคำตอบ

จุดประสงค์การเรียนรู้ที่ 1 อธิบายขั้นตอนวิธีการทางประวัติศาสตร์ได้

1. การกำหนดหัวเรื่องมีประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างไร
 1. เพื่อระบุนความสนใจของผู้ที่จะศึกษา
 2. เพื่อป้องกันไม่ให้ไปศึกษาซ้ำกับผู้อื่น
 3. ทำให้ทราบขอบเขตของเรื่องที่จะศึกษา
 4. ทำให้ทราบแหล่งรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์
2. แผนจารึกจัดเป็นหลักฐานประเภทใด
 1. หลักฐานที่เป็นตำนาน
 2. หลักฐานที่เป็นเอกสาร
 3. หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร
 4. หลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร
3. ถ้าต้องการศึกษาเรื่อง “ประเพณีการชักพระ” จะต้องใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ขั้นตอนใดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์
 1. การสรุปข้อเท็จจริง
 2. การรวบรวมหลักฐาน
 3. การตั้งประเด็นคำถาม
 4. การนำเสนอข้อเท็จจริง

4. ข้อใดเรียงลำดับขั้นตอนของวิธีการทางประวัติศาสตร์ได้ถูกต้อง

1. การกำหนดประเด็นศึกษา
 2. การรวบรวมข้อมูล
 3. การวิเคราะห์ สังเคราะห์
 4. การประเมินคุณค่าของหลักฐาน
 5. การนำเสนอ
1. 1 → 2 → 3 → 4 → 5
 2. 1 → 3 → 2 → 4 → 5
 3. 1 → 4 → 2 → 3 → 5
 4. 1 → 2 → 4 → 3 → 5

จุดประสงค์การเรียนรู้ที่ 2 ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์วิเคราะห์เหตุการณ์สำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ได้

5. หากนักเรียนต้องการค้นคว้าข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้นที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ร.ศ.112 นักเรียนควรไปค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลใด จึงจะได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือที่สุด

1. อินเทอร์เน็ต
2. ห้องสมุดโรงเรียน
3. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
4. สอบถามโดยตรงจากผู้รู้เรื่องราวนี้

6. ชิตาและธีระใช้ข้อมูลเดียวกันในการเขียนรายงานประวัติศาสตร์ เรื่อง “การเลิกทาส” แต่ปรากฏว่างานของชิตามีคุณค่ามากกว่างานของธีระ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อใด

1. การตั้งสมมติฐาน
2. การคัดเลือกข้อมูล
3. การนำเสนอข้อมูล
4. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

7. การฝึกวิเคราะห์เรื่องราวเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ จนมีความชำนาญ มีประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันของนักเรียนในข้อใด

1. ทำให้มีความรู้ทางประวัติศาสตร์ดีกว่าคนอื่นๆ
2. สามารถอธิบายเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ให้คนอื่นเข้าใจได้ง่าย
3. สามารถนำความรู้ไปใช้ในการทำงานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี
4. ทำให้รับรู้และเชื่อข้อมูลข่าวสารอย่างมีวิจารณญาณ รู้จักแยกแยะเรื่องราวต่างๆ ได้ดี

จุดประสงค์การเรียนรู้ที่ 3 ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง ครอบครัว
ท้องถิ่นของตนเองได้

8. ถ้านักเรียนอยากรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมภาคใต้ นักเรียนควรไปที่ใด
 1. โรงละครแห่งชาติ
 2. สถาบันทักษิณคดีศึกษา
 3. หอสมุดดำรงราชานุภาพ
 4. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
9. การศึกษาเกี่ยวกับตนเอง ครอบครัว และท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์
ทางประวัติศาสตร์มีความสำคัญอย่างไร
 1. ทำให้ตนเองเป็นที่ยอมรับของคนอื่นๆ ในท้องถิ่น
 2. เป็นบุคคลที่รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของโลก
 3. ทำให้รู้และเข้าใจถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ในสิ่งที่ศึกษาได้อย่างถูกต้อง
 4. สามารถอธิบายเกี่ยวกับเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ให้คนอื่น ๆ
เข้าใจตามเราได้
10. หากนักเรียนต้องการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ควรใช้วิธีการใด
จึงจะเหมาะสมมากที่สุด
 1. การสัมภาษณ์
 2. การทำโครงงาน
 3. การค้นคว้าจากห้องสมุด
 4. อ่านจากหนังสือพิมพ์

เฉลยแบบทดสอบประเมินตนเองก่อนเรียน

เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์

ข้อ	คำตอบ
1.	3
2.	3
3.	2
4.	4
5.	3
6.	4
7.	4
8.	2
9.	3
10.	2

ใบความรู้ที่ 1 เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์

วิธีการทางประวัติศาสตร์

วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Method) หมายถึง กระบวนการในการแสวงหาข้อเท็จจริงจากหลักฐานที่เหลืออยู่ นักประวัติศาสตร์ศึกษาจากหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นหลักและใช้หลักฐานอื่นที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นส่วนประกอบ เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ทางประวัติศาสตร์บนพื้นฐานความเป็นเหตุเป็นผล และวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ วิธีการทางประวัติศาสตร์ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดปัญหาหรือเรื่องที่ต้องการจะศึกษา เป็นการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนเกี่ยวกับประเด็นที่ต้องการศึกษา ลักษณะการตั้งคำถามในประเด็นศึกษา ได้แก่

- ใคร เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับใคร
- อะไร เกิดอะไรขึ้นในเหตุการณ์นั้น
- ที่ไหน เหตุการณ์เกิดขึ้นที่ไหน
- เมื่อไหร่ เหตุการณ์เกิดขึ้นเมื่อไหร่ สมัยไหน
- ทำไม ทำไมจึงเกิดเหตุการณ์ถือเป็นคำถามที่สำคัญที่สุด
- อย่างไร เหตุการณ์มีผลอย่างไรต่อปัจจุบัน

การตั้งคำถามเป็นการเจาะเรื่องที่ต้องการจะศึกษาให้ชัดเจน เนื่องจากเรื่องราวในประวัติศาสตร์มีอยู่จำนวนมาก การตั้งคำถามจะช่วยตีกรอบเรื่องที่ต้องการศึกษาให้แคบลงเพื่อเป็นแนวทางในการค้นหาหลักฐานการแสวงหาคำตอบที่ต้องการรู้อย่างมีเหตุผลและทำให้การดำเนินงานขั้นตอนต่อไปสะดวกขึ้น

2. การรวบรวมหลักฐาน ผู้ศึกษาเรื่องราวในอดีตต้องตรวจสอบว่าเรื่องราวที่ตนเองต้องการสืบค้นมีหลักฐานอะไรบ้าง และอยู่ที่ไหน หลักฐานทางประวัติศาสตร์เปรียบเสมือนเครื่องมือที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้อดีต จึงจำเป็นต้องรวบรวมหลักฐานทั้งหมดเท่าที่เราจะรวบรวมได้ เช่น ห้องสมุด หอจดหมายเหตุ พิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน อุทยานทางประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์ นอกจากนี้การสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ รวมทั้งแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้กำลังศึกษาในเรื่องเดียวกับที่เราต้องการจะศึกษา หรือการขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์ก็ช่วยให้เราได้รับข้อมูลเพิ่มเติม สืบค้นหลักฐานได้ง่ายขึ้น และอาจได้รับแนวคิดใหม่ๆ ในการศึกษาประวัติศาสตร์อีกด้วย

3. การตรวจสอบและประเมินคุณค่าของหลักฐาน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ

1) การตรวจสอบและประเมินคุณค่าภายนอก บางครั้งเรียกว่า การวิพากษ์ภายนอก หรือการวิพากษ์หลักฐาน คือ การวิเคราะห์และพิสูจน์หลักฐานที่เราได้มาว่าเป็นหลักฐานจริง หรือหลักฐานปลอม ซึ่งสิ่งที่ควรพิจารณา ได้แก่

- ช่วงเวลาในการสร้างหลักฐาน โดยพิจารณาว่าหลักฐานถูกเขียนหรือสร้างขึ้นเมื่อไร เขียนหรือสร้างในช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์หรือไม่ หรือสร้างขึ้นหลังจากเหตุการณ์ผ่านพ้นไปแล้วนานเท่าไร

- ผู้เขียนหรือผู้สร้างหลักฐาน โดยพิจารณาว่าผู้เขียนหรือผู้สร้างหลักฐานเป็นใคร การที่เรารู้ว่าใครคือผู้เขียนหรือผู้สร้างหลักฐาน ทำให้เราสามารถทราบได้ว่าผู้เขียนหรือผู้สร้างหลักฐาน เป็นที่ยอมรับในวงวิชาการหรือไม่ มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านไหน มีความเกี่ยวข้องใกล้ชิดกับเหตุการณ์หรือไม่

- รูปเดิมของหลักฐาน โดยพิจารณาว่าหลักฐานนั้นเป็นหลักฐานดั้งเดิมหรือถูกแก้ไข และคัดลอกต่อๆ กันมา เช่น หลักฐานประเภทพงศาวดารที่ผ่านการชำระ มีการเพิ่มเติมหรือตัดทอนข้อความบางส่วน ทำให้ข้อมูลในหลักฐานเกิดความคลาดเคลื่อนไปจากเดิม

- จุดมุ่งหมายในการเขียนหรือสร้างหลักฐาน การตรวจสอบและคัดเลือกหลักฐาน เพื่อใช้ศึกษาเรื่องราวต่างๆ จำเป็นต้องทราบว่าหลักฐานชิ้นนั้นมีจุดมุ่งหมายที่จะแสดงข้อมูลอะไร เช่น หนังสือที่ระลึกงานศพย่อมกล่าวถึงคุณงามความดีของผู้ตาย

2) การตรวจสอบและประเมินคุณค่าภายใน บางครั้งเรียกว่า การวิพากษ์ภายใน หรือการวิพากษ์ข้อมูล เป็นการประเมินพิสูจน์ความน่าเชื่อถือของหลักฐาน โดยพิจารณาว่าหลักฐานชิ้นนั้นบอกเรื่องราวอะไรบ้าง เป็นข้อมูลจริงหรือเท็จ จากนั้นนำไปตรวจสอบกับเอกสารหรือหลักฐานชิ้นอื่นๆ ว่าเหมือนกันหรือแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร ซึ่งในกรณีที่มีหลักฐาน 2 ชิ้นให้ข้อมูลที่เหมือนกันต้องพิจารณาด้วยว่าหลักฐานทั้ง 2 ชิ้นนั้นอ้างอิงข้อมูลมาจากหลักฐานเดิมชิ้นเดียวกันหรือไม่ แต่ถ้าหากหลักฐาน 2 ชิ้น ให้ข้อมูลไม่เหมือนกันต้องนำหลักฐานชิ้นอื่นๆ มาเปรียบเทียบกับเพื่อให้สามารถแยกแยะข้อเท็จจริงและข้อสันนิษฐานจนได้ข้อสรุปที่ถูกต้อง

4. การวิเคราะห์และตีความหลักฐาน เป็นขั้นตอนของการวิเคราะห์และตีความข้อเท็จจริงจากหลักฐานว่ามีอะไรเกิดขึ้นบ้าง เกิดขึ้นได้อย่างไร เพราะอะไร สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไร ขั้นตอนนี้เป็นผลมาจากการเรียนรู้และทำความเข้าใจข้อเท็จจริงที่มีอยู่ในหลักฐาน เพื่อให้สามารถอธิบายหรือตอบประเด็นปัญหาทางประวัติศาสตร์ที่ตั้งไว้ได้ ในการตีความหลักฐานนั้น ผู้ตีความต้องใช้ความคิดอย่างมีวิจารณญาณและต้องตีความด้วยใจเป็นกลาง ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ตีความเกินหรือมากกว่าข้อมูลที่ปรากฏในหลักฐาน และต้องตีความข้อเท็จจริงจากหลักฐานอย่างเคร่งครัดปราศจากอคติ ไม่ใช้ค่านิยมของตนเองหรือมาตรฐานความคิดความเชื่อในปัจจุบันไปวินิจฉัยอดีตเพราะวันเวลาแตกต่างกัน ทศนคติ วัฒนธรรมย่อมต่างกัน

5. การเรียบเรียงและนำเสนอ เป็นการตอบปัญหาที่เราได้ตั้งไว้ในขั้นตอนที่ 1 ด้วยการนำข้อมูลที่ผ่านการตีความมาเรียบเรียงและผสมผสานจนเป็นเรื่องราวที่น่าอ่าน น่าสนใจ เข้าใจง่าย มีเหตุผล ถูกต้องตามข้อเท็จจริง และมีความต่อเนื่องในเนื้อหา

ใบความรู้ที่ 2 เรื่อง หลักฐานทางประวัติศาสตร์

หลักฐานทางประวัติศาสตร์

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ถือเป็นหัวใจสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ การแบ่งประเภทของหลักฐานทางประวัติศาสตร์มี 2 วิธี ดังนี้

1. แบ่งตามความสำคัญของหลักฐาน

1.1 หลักฐานชั้นต้นหรือหลักฐานปฐมภูมิ หมายถึง หลักฐานที่เกิดขึ้นในช่วงเหตุการณ์หรือช่วงเวลานั้น โดยผู้สร้างหลักฐานเป็นผู้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือรู้เห็นเหตุการณ์ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุที่สร้างขึ้นสมัยนั้น ตัวอย่างเช่น โบราณสถานวัดศรีสวายหรือโบราณวัตถุเครื่องปั้นดินเผาที่ขุดพบที่บ้านเชียง เป็นต้น เอกสารที่บันทึกขึ้นจากผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ หลักฐานประเภทนี้ถือเป็นหลักฐานที่มีคุณค่าและความสำคัญมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับหลักฐานชั้นรอง

ภาพที่ 1 : วัดศรีสวาย

ที่มา : <https://www.thailandtourismdirectory.go.th/th/home>

(สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2559)

1.2 หลักฐานชั้นรองหรือหลักฐานทุติยภูมิ หมายถึง หลักฐานที่สร้างขึ้นภายหลัง เหตุการณ์ผ่านพ้นไปแล้ว เช่น อนุสาวรีย์บุคคลสำคัญต่างๆ เอกสารที่เขียนขึ้นจากคำบอกเล่าของผู้อื่น รวมทั้งเอกสารที่ผ่านการวิเคราะห์ตีความจากหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรองอื่นๆ เช่น หนังสือที่เรียบเรียงโดยนักวิชาการ วิทยานิพนธ์ บทความ หนังสือเรียน

ภาพที่ 2 : พระบรมราชานุสาวรีย์
พ่อขุนรามคำแหงมหาราช
ที่มา : <http://www.info.ru.ac.th>
(สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2559)

ภาพที่ 3 : อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย
ที่มา : <https://th.wikipedia.org/wiki>
(สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2559)

2. แบ่งตามรูปลักษณะของหลักฐาน

2.1 หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร หมายถึง หลักฐานที่เขียนขึ้นเป็นตัวหนังสือ หลักฐาน ที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่สำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น

1) จารึก เป็นบันทึกที่เกิดจากการสลักตัวอักษรลงบนวัสดุที่มีความคงทน อย่างหินหรือ โลหะ เป็นเรื่องราวต่าง ๆ เช่น จารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีทั้งเรื่องราว เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา วรรณกรรม ประเพณี การแพทย์ ประวัติการสร้าง วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เรื่องราวในจารึกสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา ความเชื่อ และวิถีชีวิตของคนในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี เช่น จารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ภาพที่ 4 : จารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
ที่มา : <https://www.posttoday.com/dhamma/117816>
(สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2559)

2) พระราชพงศาวดาร เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ เช่น พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 5 เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สามารถนำมาใช้ในการศึกษาเรื่องราวในสมัยของพระองค์ได้

ภาพที่ 5 : พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 5 พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ที่มา : <http://www.lib.ku.ac.th/web/index.php/2012-10-18-07-22-55/4652-king-rama5-antecedence>
(สืบค้นเมื่อ 7 มีนาคม 2559)

3) จดหมายเหตุ เป็นบันทึกร่วมสมัยหรือบันทึกจากความทรงจำที่ผู้จดบันทึกเป็นผู้ที่มีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาเดียวกับที่เกิดเหตุการณ์ มักเป็นการบันทึกเกี่ยวกับเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง หรือประสบการณ์ในช่วงชีวิตหนึ่งของผู้เขียน มีทั้งที่เขียนโดยชาวไทยและชาวต่างชาติ เช่น จดหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เป็นบันทึกที่เขียนขึ้นในช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ จดหมายเหตุเรื่อง มิซซันนารีอเมริกันเข้ามาในประเทศไทยสยาม ซึ่งนายแพทย์แดน บีช แบรดเลย์ (Dan Beach Bradley) หรือที่คนไทยเรียกกันติดปากว่า หมอบรัดเลย์ เป็นผู้เขียน สามารถใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับการเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาในประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5

4) หนังสือชีวประวัติและอัตชีวประวัติ เป็นหนังสือที่บอกเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตส่วนตัวหรือความเป็นมาของบุคคล เช่น ประวัติต้นรัชกาลที่ 6 พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสามารถใช้ในการศึกษาเรื่องราวการปกครองในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวระยะแรกได้

2.2 หลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร หมายถึง หลักฐานที่ไม่ปรากฏเป็นตัวหนังสือ

1) โบราณสถาน คือ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่มีอายุมากกว่า 100 ปีขึ้นไป และไม่สามารถหยิบยกหรือเคลื่อนที่ได้ เช่น พระที่นั่งวิมานเมฆ วัดช้างล้อมอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

ภาพที่ 6 : พระที่นั่งวิมานเมฆ
ที่มา : <https://th.wikipedia.org/wiki/พระที่นั่งวิมานเมฆ>
(สืบค้นเมื่อ 7 มีนาคม 2559)

ภาพที่ 7: วัดช้างล้อมอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
ที่มา : <https://th.wikipedia.org/wiki/วัดช้างล้อม>
(สืบค้นเมื่อ 7 มีนาคม 2559)

2) โบราณวัตถุ คือ สิ่งของต่าง ๆ ที่มีอายุมากกว่า 100 ปีขึ้นไปที่สามารถหยิบยกหรือเคลื่อนที่ได้ เช่น พระพุทธรูป เครื่องปั้นดินเผา เครื่องเคลือบ เครื่องประดับ

ภาพที่ 8 : เครื่องปั้นดินเผาขุดพบที่บ้านเชียง
ที่มา : <https://th.wikipedia.org/wiki/แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง>
(สืบค้นเมื่อ 7 มีนาคม 2559)

3) จิตรกรรมฝาผนัง คือ งานเขียนภาพพระบายสีน้ำบนฝาผนังของพระอุโบสถหรือโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ และตามสถานที่ต่าง ๆ เป็นงานศิลปกรรมแขนงหนึ่งที่ส่วนใหญ่ได้แรงบันดาลใจจากความเชื่อทางศาสนา เช่น จิตรกรรมฝาผนังเรื่องรามเกียรติ์ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

4) คำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้รู้ หรือผู้ที่อยู่ร่วมในเหตุการณ์เป็นหลักฐานที่ถ่ายทอดด้วยคำพูดซึ่งบอกเล่าสืบต่อกันมา เช่น นิทาน สุภาษิต เรื่องราวของเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง หลักฐานประเภทคำบอกเล่ามักจะเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาจึงต้องใช้ประกอบกับข้อมูลหลักฐานอื่น ๆ

5) หลักฐานประเภทโสตทัศน ได้แก่ फिल्मสไลด์ แอบบันทิกเสียง แอบวิดิตซ์ ภาพยนตร์ แผนที่ แผนที่ แผนที่ โปสเตอร์ไมโครฟิล์ม สื่อคอมพิวเตอร์ รวมไปถึงภาพถ่าย เช่น ภาพถ่ายการเสด็จประพาสต่างประเทศของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาพถ่ายในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ภาพถ่ายเหล่านี้สามารถใช้ในการศึกษาเหตุการณ์ในสมัยนั้นควบคู่กับการศึกษาจากหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรได้

ภาพที่ 9 : พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับจักรพรรดินิโคลัสที่ 2 แห่งรัสเซียเมื่อคราวเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก พ.ศ. 2440
ที่มา : [https://th.wikipedia.org/wiki/สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2559](https://th.wikipedia.org/wiki/สืบค้นเมื่อ_10_มีนาคม_2559)

ใบความรู้ที่ 3

เรื่อง ตัวอย่างการวิเคราะห์เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ “การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ 4”

การวิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์จำเป็นต้องนำวิธีการทางประวัติศาสตร์มาใช้ เช่น ถ้าต้องการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ 4 จำเป็นต้องกำหนดว่าต้องการจะศึกษาเรื่องอะไร ในที่นี้กรณีที่ต้องการศึกษาเรื่อง การทำสนธิสัญญาเบาว์ริง เกิดผลดีหรือผลเสียแก่ไทยอย่างไรเราสามารถศึกษาได้ ดังนี้

รวบรวมหลักฐานที่เกี่ยวข้องแล้วนำมา**ประเมินว่าแต่ละหลักฐานสามารถใช้อย่างไรบ้าง**

- พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงเซอร์จอห์น เบาว์ริง คือ จดหมายที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งให้แก่ เซอร์จอห์น เบาว์ริง ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในช่วงที่ดำเนินการทำสนธิสัญญา อีกทั้งยังระบุถึงวันที่ที่แลกเปลี่ยนสัตยาบันสนธิสัญญา จัดเป็นเอกสารชั้นต้นที่นำมาใช้ได้

- ปิยนาง บุนนาค,ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่งานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550. ซึ่งเล่มนี้เป็นเอกสารชั้นรองที่เขียนขึ้นโดยผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง สารสำคัญของสนธิสัญญาและผลที่ตามมาหลังจากการทำสนธิสัญญา

เมื่อได้หลักฐานที่เกี่ยวข้องแล้วจึงนำมา**วิเคราะห์ตีความสาระสำคัญของสนธิสัญญาเบาว์ริง** ซึ่งสาระสำคัญของสนธิสัญญาเบาว์ริง มีดังนี้

1) อังกฤษขอตั้งสถานกงสุลในไทย เพื่อคอยดูแลผลประโยชน์ของคนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษ ถ้าเกิดเรื่องทะเลาะวิวาทกับคนไทยหรือกระทำความผิด ให้คนเหล่านี้ขึ้นศาลกงสุลอังกฤษเท่านั้น

2) คนอังกฤษมีสิทธิเช่าที่ดินในไทยได้ แต่ถ้าจะซื้อที่ดินต้องอยู่ในเมืองไทยมาแล้ว 10 ปีขึ้นไป

3) อังกฤษมีสิทธิเช่าที่สร้างวัด และเผยแผ่คริสต์ศาสนาได้อย่างเสรี

4) ให้ไทยยกเลิกการเก็บภาษีปากเรือ ให้เก็บแต่เพียงภาษีขาเข้าได้ไม่เกินร้อยละ 3 ส่วนภาษีขาออกให้เสียเพียงครั้งเดียว

5) เปิดโอกาสให้พ่อค้าอังกฤษกับราษฎรไทยค้าขายกันอย่างเสรี

6) สินค้าต้องห้ามมี 3 อย่าง คือ ข้าว ปลา เนื้อ และอังกฤษสามารถนำผืนเข้ามาขายให้แก่เจ้าภาษีโดยไม่ต้องเสียภาษี แต่ถ้าเจ้าภาษีไม่ซื้อให้นำกลับออกไป ถ้าลักลอบขายจะถูกริบผืน

7) ถ้าไทยทำสนธิสัญญากับชาติอื่นๆ โดยยกผลประโยชน์ให้ชาตินั้นๆ นอกเหนือจากที่ทำให้อังกฤษในครั้งนี้นี้ก็ต้องยกผลประโยชน์ดังกล่าวให้อังกฤษด้วย

8) ภายใน 10 ปีจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขสนธิสัญญานี้ไม่ได้ เว้นแต่จะยินยอมทั้ง 2 ฝ่าย และต้องบอกแก้ล่วงหน้าเป็นเวลา 1 ปี

จากสาระสำคัญสามารถนำมาวิเคราะห์**ความเพื่อหาผลดีและผลเสียจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง** โดยได้ข้อมูลว่าการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงนั้นเกิดผลเสียแก่ไทยมากกว่าผลดี ซึ่ง**ผลเสีย** เช่น

1) ทำให้ไทยต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่คนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษ ซึ่งสิทธิสภาพนอกอาณาเขต คือ สิทธิที่ไม่ต้องขึ้นศาลไทยตามสาระของสนธิสัญญาข้อ 1

2) ไทยถูกจำกัดให้แก่ภาษีขาเข้าเพียงร้อยละ 3 ของราคาสินค้า ตามสาระของสนธิสัญญาข้อ 4

3) สนธิสัญญาเบาว์ริงไม่มีกำหนดระยะเวลาสิ้นสุดสัญญา ตามสาระของสนธิสัญญาข้อที่ 8 ซึ่งกล่าวแต่เพียงว่าจะแก้ไขได้หลังจากผ่านไปแล้ว 10 ปี ทำให้ไทยจะต้องเสียเปรียบเป็นเวลานาน

4) ทำให้อังกฤษเป็นชาติอภิสิทธิ์ตามสาระของสนธิสัญญาข้อ 7 คือไม่ว่าไทยจะทำสนธิสัญญาใด ๆ กับชาติใดก็ตาม อังกฤษจะได้รับสิทธิเช่นเดียวกับชาตินั้น ๆ โดยปริยาย

อย่างไรก็ตามสาระสำคัญของสนธิสัญญาบางข้อก็ถือเป็น**ผลดี**ที่ไทยได้รับ เช่น

1) ทำให้เศรษฐกิจไทยดีขึ้น เพราะการค้าขายตัวมากขึ้น มีการส่งออกสินค้ามากขึ้น ตามสาระของสนธิสัญญาข้อ 5

2) ทำให้ไทยได้รับวิทยาการสมัยใหม่ตามสาระของสนธิสัญญาข้อ 2 และข้อ 3 คือ การที่ไทยยอมรับการเข้ามาของอารยธรรมตะวันตกและยอมให้ตะวันตกเข้ามาเผยแผ่ศาสนา ทำให้มีการติดต่อคบหาสมาคมกันมากขึ้น ชาวตะวันตกก็เริ่มยอมรับคนไทยทำให้การถ่ายทอดความรู้ วิทยาการต่าง ๆ เป็นไปได้สะดวก

ดังนั้น จากการตีความทำให้ได้ข้อสรุปเพื่อตอบปัญหาที่เรากำหนดไว้ได้ว่า **การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงทำให้ไทยเสียเปรียบหลายประการทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองแต่ในอีกด้านก็ส่งผลดีให้แก่ไทย คือ ทำให้ไทยได้รับวิทยาการและความเจริญสู่ประเทศ**

ใบความรู้ที่ 4

เรื่อง ตัวอย่างการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ ศึกษาเรื่องราวของตนเองและครอบครัว

เราสามารถการนำวิธีการทางประวัติศาสตร์มาประยุกต์ใช้กับเรื่องราวของตนเองและครอบครัว ดังนี้

1. **การกำหนดเรื่องราวที่ต้องการศึกษา** เช่น หากนักเรียนอยากทราบว่าต้นตระกูลของนักเรียนมาจากไหน มีความเป็นมาอย่างไร นักเรียนสามารถตั้งหัวข้อได้ คือ “บรรพบุรุษของฉันเป็นใคร”

2. **รวบรวมหลักฐาน** การรวบรวมหลักฐานทำได้หลายวิธี เช่น สัมภาษณ์ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้อง และผู้ใกล้ชิดคนอื่น ๆ หากภาพถ่ายของครอบครัวอาจเป็นภาพถ่ายเก่าแก่สมัยปู่ย่า ตายาย และหาจากหนังสืออัตชีวประวัติ หนังสืองานศพ หรือบันทึกประจำวัน

3. **การตรวจสอบและประเมินคุณค่าของหลักฐาน** เช่น การสัมภาษณ์ ต้องเลือกสัมภาษณ์ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเหตุการณ์มากที่สุด นั่นคือญาติพี่น้องในวงศ์ตระกูลของเรานั้นเองเมื่อเราสัมภาษณ์พ่อแม่ถึงเรื่องราวของบรรพบุรุษ พ่อแม่ก็อาจเล่าเรื่องราวของปู่ย่า ตายาย และทวด ซึ่งในเวลาทีทวดมีชีวิตอยู่เราอาจจะยังไม่เกิดหรืออายุน้อยมากจนจำความไม่ได้ก็เป็นได้ ในกรณีการสัมภาษณ์ผู้ที่ให้สัมภาษณ์แต่ละคนย่อมมีมุมมองที่แตกต่างกัน แม้ว่าจะเป็นการกล่าวถึงเรื่องเดียวกันหรือบุคคลคนเดียวกันก็ตาม เช่น หากเราถามถึงเรื่องราวของพ่อกับย่า ย่าก็จะเล่าเรื่องราวต่างๆ ของพ่อในมุมมองที่แม่มีต่อลูก ขณะเดียวกันถ้าเราถามถึงเรื่องราวของพ่อกับป้า ป้าก็จะเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ของพ่อในมุมมองที่พี่สาวมีต่อน้องชายหรือถ้าเราถามถึงเรื่องราวของพ่อกับแม่ แม่ก็จะเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ของพ่อในมุมมองที่ภรรยา มีต่อสามี

อย่างไรก็ดี เราควรพิจารณาประกอบด้วยว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีความพร้อมในการให้สัมภาษณ์หรือไม่ ทั้งเรื่องของสุขภาพและอายุซึ่งมีผลต่อความทรงจำของผู้ให้สัมภาษณ์ การตั้งคำถามต้องชัดเจนและควรจดบันทึกไว้อย่างละเอียดหรือบันทึกเสียงไว้ก็ได้ และถ้าหากเป็นหนังสืออัตชีวประวัติ ที่เขียนในลักษณะบันทึกประจำวัน ย่อมมีข้อมูลที่น่าเชื่อถือกว่าบันทึกที่มาจากความทรงจำซึ่งอาจเกิดความคลาดเคลื่อนได้และแน่นอนว่าหากตีความตามตัวอักษรแต่เพียงอย่างเดียวจะพบว่าผู้เขียนแต่ละคนต้องการถ่ายทอดประวัติและเรื่องราวของบุคคลที่ตนเองกล่าวถึง แต่เมื่อนำมาตีความในเชิงลึกจะพบว่าผู้เขียนแต่ละคนจะถ่ายทอดเรื่องราวของบุคคลนั้นตามทัศนคติและมุมมองของตนเอง โดยเฉพาะในหนังสืองานศพที่ผู้เขียนคำไว้อาลัยมักจะกล่าวถึงเฉพาะด้านดีของผู้ตายพร้อมกับแสดงความรู้สึกเสียใจ เสียใจและยกย่องผู้ที่จากไป

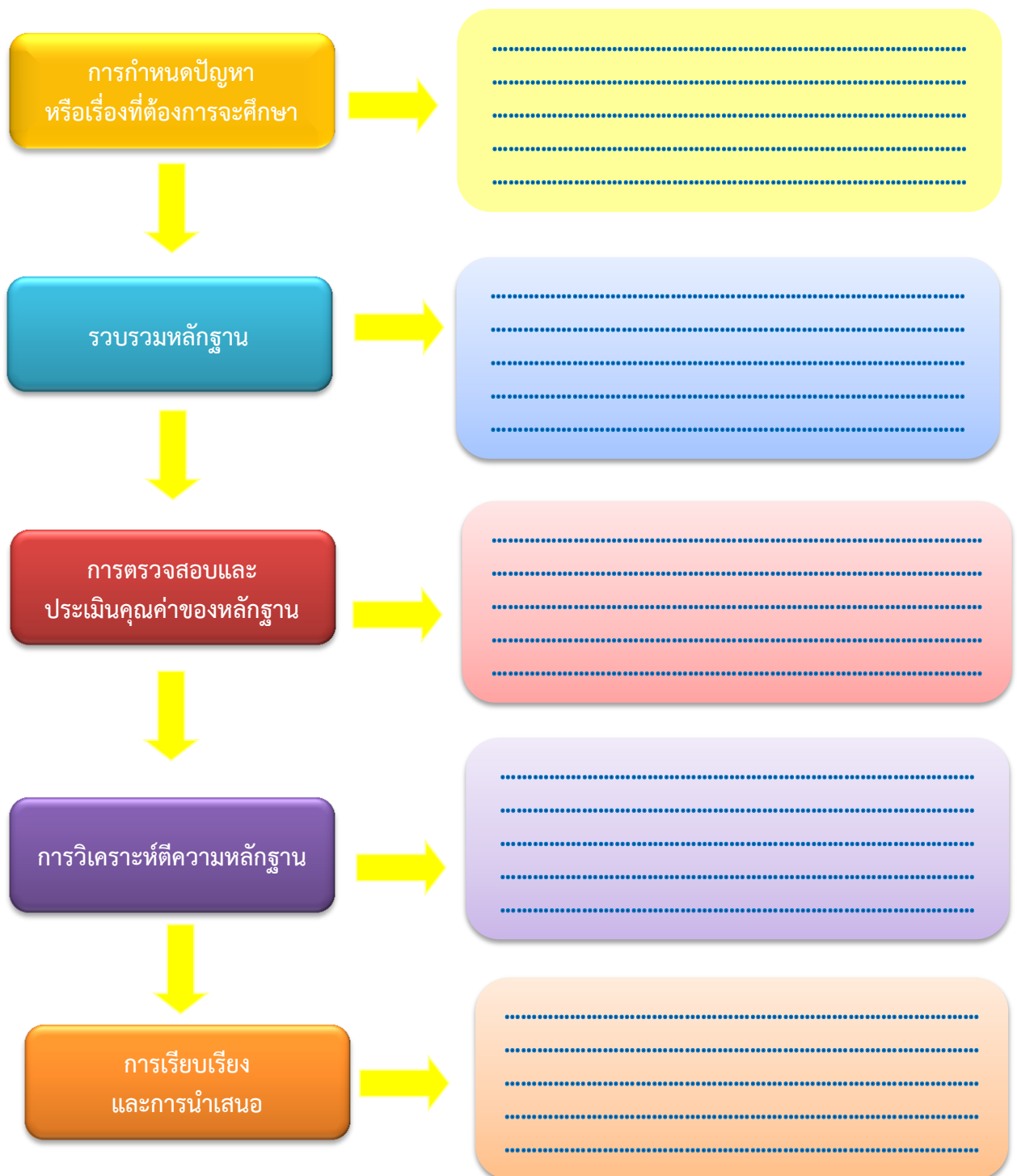

4. การตีความหลักฐาน เช่น จากการสัมภาษณ์แล้วเราบันทึกเสียงไว้แล้วเราสามารถตีความขั้นต้นได้ว่าผู้ถูกสัมภาษณ์เล่าเกี่ยวกับอะไรบ้าง ได้ข้อมูลว่าบรรพบุรุษของเราชื่อว่าอะไร มีภูมิลำเนาเดิมจากที่ไหน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงเพื่อนำเสนอ

5. การนำเสนอ อาจนำเสนอในลักษณะของแผนภาพต้นไม้ ของครอบครัว (Family tree) ที่แสดงให้เห็นลำดับครอบครัวของเราตั้งแต่บรรพบุรุษจนกระทั่งถึงรุ่นของเรา จากนั้นบรรยายสั้น ๆ ถึงความเป็นมาของบรรพบุรุษว่ามีภูมิลำเนาเดิมมาจากที่ใดและเข้ามาตั้งรกรากในปัจจุบันเมื่อไหร่

ใบกิจกรรมที่ 1 ขั้นตอนของวิธีการทางประวัติศาสตร์

คำชี้แจง ให้นักเรียนอธิบายถึงความสำคัญในแต่ละขั้นตอนของวิธีการทางประวัติศาสตร์ลงในช่องว่าง (10 คะแนน)

เฉลยใบกิจกรรมที่ 1 ขั้นตอนของวิธีการทางประวัติศาสตร์

คำชี้แจง ให้นักเรียนอธิบายถึงความสำคัญในแต่ละขั้นตอนของวิธีการทางประวัติศาสตร์ลงในช่องว่าง (10 คะแนน)

ใบกิจกรรมที่ 2 หลักฐานทางประวัติศาสตร์

คำชี้แจง ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย ✓ ลงในตารางที่กำหนด ให้ถูกต้องตรงตามประเภทของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ (10 คะแนน)

ข้อ	รายการ	หลักฐาน ขั้นต้น	หลักฐาน ขั้นรอง	หลักฐานที่เป็น ลายลักษณ์ อักษร	หลักฐานที่ไม่ เป็นลายลักษณ์ อักษร
1	จารึกวัดพระเชตุพน- วิมลมังคลาราม				
2	เงินพดด้วง				
3	โครงกระดูกมนุษย์				
4	เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง				
5	ภาพเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516				
6	กฎหมายตราสามดวง				
7	หนังสือ เรื่อง การปฏิวัติ 2475 ของชาญวิทย์ เกษตรศิริ				
8	พระบรมราชานุสาวรีย์ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช				
9	บทความทางวิชาการ				
10	พระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับ จักรพรรดินีโคลัสที่ 2 แห่งรัสเซียเมื่อคราวเสด็จ ประพาสยุโรปครั้งแรก พ.ศ. 2440				

เฉลยใบกิจกรรมที่ 2 หลักฐานทางประวัติศาสตร์

คำชี้แจง ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย ✓ ลงในตารางที่กำหนด ให้ถูกต้องตรงตามประเภทของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ (10 คะแนน)

ข้อ	รายการ	หลักฐาน ขั้นต้น	หลักฐาน ขั้นรอง	หลักฐานที่เป็น ลายลักษณ์ อักษร	หลักฐานที่ไม่ เป็นลายลักษณ์ อักษร
1	จารึกวัดพระเชตุพน- วิมลมังคลาราม	✓		✓	
2	เงินพดด้วง	✓			✓
3	โครงการದುಗಮನುಷ್ಯ	✓			✓
4	เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง	✓			✓
5	ภาพเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516	✓			✓
6	กฎหมายตราสามดวง	✓		✓	
7	หนังสือ เรื่อง การปฏิวัติ 2475 ของชาลวิทย์ เกษตรศิริ		✓	✓	
8	พระบรมราชานุสาวรีย์ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช		✓		✓
9	บทความทางวิชาการ		✓	✓	
10	พระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับ จักรพรรดินีโคลัสที่ 2 แห่ง รัสเซีย เมื่อคราวเสด็จ ประพาสยุโรปครั้งแรก พ.ศ. 2440	✓			✓

ใบกิจกรรมที่ 3 ศึกษานามสกุลตามวิธีการทางประวัติศาสตร์

คำชี้แจง ให้นักเรียนวางแผนการศึกษาที่มาของนามสกุลตนเองโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (10 คะแนน)

1. การกำหนดปัญหาหรือเรื่องที่ต้องการจะศึกษา

.....

.....

.....

.....

2. การรวบรวมหลักฐาน

.....

.....

.....

.....

3. การตรวจสอบและประเมินคุณค่าของหลักฐาน

.....

.....

.....

.....

4. การวิเคราะห์ตีความหลักฐาน

.....

.....

.....

.....

5. การเรียบเรียงและการนำเสนอ

.....

.....

.....

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ 3

ศึกษานามสกุลตามวิธีการทางประวัติศาสตร์

คำชี้แจง ให้นักเรียนวางแผนการศึกษาที่มาของนามสกุลตนเองโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (10 คะแนน)

1. การกำหนดปัญหาหรือเรื่องที่ต้องการจะศึกษา

แนวตอบ

.....ตั้งหัวข้อได้ คือ “บรรพบุรุษของฉัน เป็นใคร”

2. การรวบรวมหลักฐาน

แนวตอบ

.....สัมภาษณ์ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้องและผู้ใกล้ชิดคนอื่น ๆ หาภาพถ่ายของครอบครัว ภาพถ่ายเก่าแก่สมัยปู่ย่า ตายาย หาจากหนังสืออัตชีวประวัติ หนังสืองานศพ.....

3. การตรวจสอบและประเมินคุณค่าของหลักฐาน

แนวตอบ

.....สัมภาษณ์ผู้ที่อยู่เราสัมภาษณ์พ่อแม่ถึงเรื่องราวของบรรพบุรุษ การตั้งคำถามต้องชัดเจน และจดบันทึกหรือบันทึกเสียงไว้และถ้าหากเป็นหนังสืออัตชีวประวัติที่เขียนในลักษณะบันทึกประจำวันข้อมูลที่น่าเชื่อถือกว่าบันทึกที่มาจากความทรงจำซึ่งอาจเกิดความคลาดเคลื่อนได้ และหากตีความตามตัวอักษรแต่เพียงอย่างเดียวจะพบว่าผู้เขียนแต่ละคนต้องการถ่ายทอดประวัติ และเรื่องราวของบุคคลที่ตนเองกล่าวถึงแต่เมื่อนำมาตีความในเชิงลึกจะพบว่าผู้เขียนแต่ละคนจะถ่ายทอดเรื่องราวของบุคคลนั้นตามทัศนคติและมุมมองของตนเอง โดยเฉพาะในหนังสืองานศพที่ผู้เขียนคำไว้อาลัยมักจะกล่าวถึงเฉพาะด้านดีของผู้ตายพร้อมกับแสดงความรู้สึกเสียใจ เสียใจและยกย่องผู้ที่จากไป.....

4. การวิเคราะห์ตีความหลักฐาน

แนวตอบ

.....การสัมภาษณ์ที่เราบันทึกเสียงไว้แล้วสามารถตีความขั้นต้นได้ว่าผู้ถูกสัมภาษณ์เกี่ยวข้องกับอะไรบ้าง ได้ข้อมูลว่าบรรพบุรุษของเราชื่อว่าอะไร มีภูมิลำเนาเดิมจากที่ไหน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงเพื่อนำเสนอ.....

5. การเรียบเรียงและการนำเสนอ

แนวตอบ

.....นำเสนอเป็นรูปแบบสมุดเล่มเล็กหรือแผนภาพต้นไม้ของครอบครัว (Family tree)

.....แนวคำตอบของนักเรียน อยู่ในดุลยพินิจของครูผู้สอน.....

แบบทดสอบประเมินตนเองหลังเรียน

เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์

- จุดประสงค์** เพื่อประเมินผลความก้าวหน้าในการเรียนรู้เรื่องวิธีการทางประวัติศาสตร์
- คำชี้แจง**
1. ข้อสอบเป็นแบบปรนัย จำนวน 10 ข้อ ใช้เวลาทำ 10 นาที
 2. ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว แล้วทำเครื่องหมายกากบาท (x) ลงในกระดาษคำตอบ

จุดประสงค์การเรียนรู้ที่ 1 อธิบายขั้นตอนวิธีการทางประวัติศาสตร์ได้

1. การกำหนดหัวเรื่องมีประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างไร
 1. เพื่อระบุนความสนใจของผู้ที่จะศึกษา
 2. เพื่อป้องกันไม่ให้ไปศึกษาซ้ำกับผู้อื่น
 3. ทำให้ทราบขอบเขตของเรื่องที่จะศึกษา
 4. ทำให้ทราบแหล่งรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์
2. แผนจารึกจัดเป็นหลักฐานประเภทใด
 1. หลักฐานที่เป็นตำนาน
 2. หลักฐานที่เป็นเอกสาร
 3. หลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร
 4. หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร
3. ถ้าต้องการศึกษาเรื่อง “ประเพณีการชักพระ” จะต้องใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ขั้นตอนใดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์
 1. การสรุปข้อเท็จจริง
 2. การตั้งประเด็นคำถาม
 3. การรวบรวมหลักฐาน
 4. การนำเสนอข้อเท็จจริง

4. ข้อใดเรียงลำดับขั้นตอนของวิธีการทางประวัติศาสตร์ได้ถูกต้อง

1. การกำหนดประเด็นศึกษา
2. การรวบรวมข้อมูล
3. การวิเคราะห์ สังเคราะห์
4. การประเมินคุณค่าของหลักฐาน
5. การนำเสนอ

1. 1 → 2 → 3 → 4 → 5
2. 1 → 2 → 4 → 3 → 5
3. 1 → 3 → 2 → 4 → 5
4. 1 → 4 → 2 → 3 → 5

จุดประสงค์การเรียนรู้ที่ 2 ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์วิเคราะห์เหตุการณ์สำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ได้

5. หากนักเรียนต้องการค้นคว้าข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้นที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ร.ศ.112 นักเรียนควรไปค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลใดจึงจะได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือที่สุด

1. อินเทอร์เน็ต
2. ห้องสมุดโรงเรียน
3. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
4. สอบถามโดยตรงจากผู้รู้เรื่องราวนี้

6. ธิดาและธีระใช้ข้อมูลเดียวกันในการเขียนรายงานประวัติศาสตร์ เรื่อง “การเลิกทาส” แต่ปรากฏว่างานของธิดามีคุณค่ามากกว่างานของธีระ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อใด

1. การตั้งสมมติฐาน
2. การคัดเลือกข้อมูล
3. การนำเสนอข้อมูล
4. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

7. การฝึกวิเคราะห์เรื่องราวเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ จะมีความชำนาญ มีประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันของนักเรียนในข้อใด

1. ทำให้มีความรู้ทางประวัติศาสตร์ดีกว่าคนอื่นๆ
2. สามารถอธิบายเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ให้คนอื่นเข้าใจได้ง่าย
3. สามารถนำความรู้ไปใช้ในการทำงานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี
4. ทำให้รับรู้และเชื่อข้อมูลข่าวสารอย่างมีวิจารณญาณ รู้จักแยกแยะเรื่องราวต่างๆ ได้ดี

จุดประสงค์การเรียนรู้ที่ 3 ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง ครอบครัว
ท้องถิ่นของตนเองได้

8. ถ้านักเรียนอยากรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมภาคใต้ นักเรียนควรไปที่ใด
 1. โรงละครแห่งชาติ
 2. หอสมุดดำรงราชานุภาพ
 3. สถาบันทักษิณคดีศึกษา
 4. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
9. การศึกษาเกี่ยวกับตนเอง ครอบครัว และท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มีความสำคัญอย่างไร
 1. ทำให้ตนเองเป็นที่ยอมรับของคนอื่นๆ ในท้องถิ่น
 2. เป็นบุคคลที่รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของโลก
 3. สามารถอธิบายเกี่ยวกับเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ให้คนอื่นๆ เข้าใจตามเราได้
 4. ทำให้รู้และเข้าใจถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ในสิ่งที่ศึกษาได้อย่างถูกต้อง
10. หากนักเรียนต้องการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ควรใช้วิธีการใดจึงจะเหมาะสมมากที่สุด
 1. การทำโครงงาน
 2. การสัมภาษณ์
 3. การค้นคว้าจากห้องสมุด
 4. อ่านจากหนังสือพิมพ์

เฉลยแบบทดสอบประเมินตนเองหลังเรียน

เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์

ข้อ	คำตอบ
1.	3
2.	4
3.	3
4.	2
5.	3
6.	4
7.	4
8.	3
9.	4
10.	1

บรรณานุกรม

- thailandtourismdirectory. (ม.ป.ป.). *วัดศรีสวาย*. เรียกใช้เมื่อ 5 มีนาคม 2559 จาก <https://www.thailandtourismdirectory.go.th/th/home>.
- ณรงค์ พ่วงพิศและคณะ. (ม.ป.ป.). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- โพสทูเดย์. (23 ตุลาคม 2554). *จารีกัณฑ์พระเชตุพนวิมลมังคลาราม*. เรียกใช้เมื่อ 5 มีนาคม 2559 จาก <https://www.posttoday.com/dhamma/117816>.
- ไพฑูริย์ มีกุลและคณะ. (ม.ป.ป.). *คู่มือการสอนเพื่อครูผู้สอน ประวัติศาสตร์ ม.3*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- วรรัตน์ วรณเลิศลักษณ์และคณะ. (ม.ป.ป.). *แบบวัดและบันทึกผลการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ ม.3*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (ม.ป.ป.). *การเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. เรียกใช้เมื่อ 10 มีนาคม 2559 จาก <https://th.wikipedia.org/wiki>.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (ม.ป.ป.). *พระที่นั่งวิมานเมฆ*. เรียกใช้เมื่อ 7 มีนาคม 2559 จาก <https://th.wikipedia.org/wiki>.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (ม.ป.ป.). *วัดช้างล้อม อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย*. เรียกใช้เมื่อ 7 มีนาคม 2559 จาก <https://th.wikipedia.org/wiki>.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (ม.ป.ป.). *แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง*. เรียกใช้เมื่อ 7 มีนาคม 2559 จาก <https://th.wikipedia.org/wiki>.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (ม.ป.ป.). *อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย*. เรียกใช้เมื่อ 5 มีนาคม 2559 จาก <https://th.wikipedia.org/wiki>.
- ศิริพร กรอบทองและสักกะ จราธิวัฒน์. (2555). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานประวัติศาสตร์ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3*. กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด.
- สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.). (2555). *คู่มือ ประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3*. กรุงเทพฯ: บริษัท พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จำกัด.

สมพร อ่อนน้อมและคณะ. (ม.ป.ป.). *แบบฝึกหัดรายวิชาพื้นฐาน ประวัติศาสตร์ ม.3*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.

สารนิเทศมหาวิทยาลัยรามคำแหง. (ม.ป.ป.). *พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช*.
เรียกใช้เมื่อ 5 มีนาคม 2559 จาก
<http://www.info.ru.ac.th/province/sukhotai/anusawaree1.htm>.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตร
แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ชุมชนสมรรถ
การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (ม.ป.ป.). *พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 5 พระราชนิพนธ์ใน
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ*. เรียกใช้เมื่อ 7 มีนาคม 2559 จาก
[http://www.lib.ku.ac.th/web/index.php/2012-10-18-07-22-55/4652-king-rama5-
antecedence](http://www.lib.ku.ac.th/web/index.php/2012-10-18-07-22-55/4652-king-rama5-antecedence).